

עניינים

בעניני ספירת העומר (ג)

26

אייר
תשפ"א

א. ספר כראוי וחזר בו בתוכ"ד

יל"ע במי שספר את היום הנכון ואחר שספר טעה וסבר שהיא אינה הספירה הנכונה ותיקן עצמו בתוך כדי דיבור וספר יום אחר, ושוב נודע שהספירה הראשונה היא הנכונה, האם יצא יד"ח, או שכיון שחזר בו בתוכ"ד נעקרה הספירה הנכונה וצריך לחזור ולספור את היום הנכון.

ובמ"ב סי' מ"ו ס"ק כ' כתב בשם הפמ"ג במי שבירך זוקף כפופים קודם שברך מתיר אסורים ובתוכ"ד תיקן עצמו ואמר מתיר אסורים, דאייז מועיל לעקור ברכת זוקף כפופים אלא יצא יד"ח ברכת זוקף כפופים [ושבו אינו מברך מתיר אסורים], והיינו משום דתוכ"ד אינו מועיל לעקור ברכה שהיתה כחונן, דרך לתקן מהני תוכ"ד ולא לקלקל. ולפי"ז לכאוי ה"נ כיון שספר מתחילה כדן לא מהני מה שחזר בו לקלקל את הספירה הנכונה ושפיר יצא יד"ח בספירה הראשונה.

ובעיקר הדבר דלא מהני לחזור מדבר מתוקן היה אפשרי הביאור בזה דבאמת תוכ"ד אינו מועיל לעקור מה שאמר כבר אלא רק מועיל להוסיף על מה שאמר, ולכן רק במקום שמתחילה אמר שלא כדן מועיל התיקון בתוכ"ד להוסיף גם את התיקון לנוסח הברכה, וכגון כשלא אמר המלך הקדוש מהני תוכ"ד לתקן את הברכה, אבל היכא דמתחילה אמר כדן לא יועיל מה שחזר בתוכ"ד כיון דסו"ס יש כאן גם את האמירה כדן. [ודין תוכ"ד בקנינים דמהני אף לענין לחזור בו מהקנין, הוא דין נוסף בחלויות דמהני לחזור בו מהחלות שעשה וכמש"כ הר"ן בנדרים שהוא משום גמירות דעת עיי"ש, וגם בעדות שמצינו דין חזרה י"ל שהוא משום דמאחר ויש כאן גם חזרה א"א לקבל העדות, ודו"ק].

וכן משמע מדברי הרשב"א בתשו' ח"א סי' ל"ה [הובא בביאור הלכה סי' תפ"ז ס"א] שכתב בהא דאם בירך על שכן בפה"ג ותיקן בתוכ"ד ואמר שהכל נהיה בדברו יצא, דזהו משום דהוי כמוסיף שבח באמצע, עיי"ש, ולכאוי תיפול"ל דעיי' החזרה עקר ברכת בפה"ג, ומשמע דבאמת אין מועיל חזרה לעקור בפה"ג, ולכן הוצרך הרשב"א לבאר דמ"מ אינו מפסיד הברכה כיון דהוי תוספת שבח.

מיהו יל"ע בזה מד' החיי אדם שהביא הביאה"ל בסי' קי"ז שכתב, דאם אמר ותן טל ומטר בימות החמה וחזר לומר ותן ברכה אף שלא חזר לתחילת הברכה מהני, וכתב שם דלא מיבעי אס' הוא בתוכ"ד ודאי מהני אלא אף אחר כדי דיבור ג"כ מהני עיי"ש, והנה הא דאם הזכיר טל ומטר בימות החמה חזר היינו משום דהוא סימן קללה, ואעפ"כ מבואר בחי"א דמהני בתוכ"ד לחזור בו וחשיב כמו שלא אמר טל ומטר, ואי נימא דתוכ"ד בברכות מהני רק להוסיף ולא לעקור מה שאמר א"כ איך מהני לתקן מה שחזר בו בתוכ"ד הא סו"ס שאל גם מטר דהוי סימן קללה, ומוכח לכאוי דתוכ"ד מהני גם לעקור מה שאמר. [מיהו לענין לקלקל דבר מתוקן בזה כתב המ"ב הנ"ל לענין זוקף כפופים דלא מהני תוכ"ד, וצ"ל דאפי' דתוכ"ד מהני לעקור היינו דוקא לתקן מה שקילקל אבל דבר מתוקן א"א לעקור אפי' בתוכ"ד, וצ"ב].

אלא דבעיקר מש"כ להוכיח מדברי הפמ"ג [דזוקף כפופים] דיש ללמוד מזה לענין ספיה"ע דלא מהני חזרה מדבר מתוקן, העירוני די"ל דהא דלא אמרי' דהוי חזרה מזוקף כפופים הוא משום דבאמירת מתיר אסורים לא משתמע כלל חזרה מזוקף כפופים, דאמירת מתיר אסורים אינה סותרת לאמירת זוקף כפופים ושפיר שתייהם אמת שהוא גם זוקף כפופים וגם מתיר אסורים, אבל היכא דחזרה סותרת לאמירה הראשונה י"ל דהוי חזרה גם מדבר מתוקן, ולפי"ז בנידון דידן שחזר בתוכ"ד וספר ספירה אחרת הרי זה סותר לספירה הראשונה, דאין שתי הספרות נכונות, ושפיר י"ל דמהני חזרה בתוכ"ד מהספירה הראשונה אף שהיא היתה מתוקנת.

והנה הטועה בתפילת שבת והתחיל אתה חונן דינא הוא דגומר אותה ברכה כדאי' בשו"ע סי' רס"ח, והטעם בזה כתב המ"ב שם סק"ב דבדין הוא דבעי לצלויי י"ח ברכות בשבת כמו בחול ולהזכיר קדושת היום בעבודה כמו בר"ח אלא דמשום כבוד שבת לא אטרוהו רבנן, ולכן בדיעבד שהתחיל הברכה גומרה כיון שהיא ברכה הראויה לו מן הדין. ויל"ע כשחזר בו תוכ"ד ותיקן ואמר אתה קדשת למה ל"ה עקירה ממה שאמר אתה חונן, דבפשוטו ודאי משמע דגם בתוכ"ד דינא הוא דגומר הברכה ולא מהני בזה חזרה. **אמנם** אי נימא דתוכ"ד איז עקירה ממה שאמר אלא דיכול להוסיף ולתקן וכמש"כ, א"כ כשחזר ואמר אתה קדשת איז עוקר מה שאמר אתה חונן ולכן צריך לגמור אותה ברכה, וזה דומה לבירך זוקף כפופים ותוכ"ד אמר מתיר אסורים דנתבאר דל"ה חזרה ולא נתבטלה הברכה, וה"נ לא נתבטל מה שאמר אתה חונן ולכן יש לו לגמור את הברכה.

ב. בדברי הרי"ף גיאות דסופר את יום האתמול

בביאור הלכה סי' תפ"ט סעיף ח' [ד"ה סופר] הביא מהרי"צ גיאות בשם רב האי גאון [בתירוצו השני] דהא דהשוכח לספור יום אחד ממשיך לספור בשאר ימים משום דלמחר הוא חוזר וסופר את שתי הספירות, וכגון אם שכח ספירה ראשונה יאמר בספירה שניה אתמול היה אחד בעומר והיום שני ימים בעומר. וכן מובא בשינוי קצת בשיבולי לקט סי' רל"ד בשם תשובת הגאונים. וכתב הביאה"ל שמצא בא"ר שכתב שטוב לחוש לדברי רב האי גאון בתירוצו השני ולספור גם הספירה של אתמול ביחד, אך האחרונים לא הזכירו ד"ז.

ובפשוטו נראה דדין זה אינו דוקא בשכח יום אחד דמשלימו ביום הסמוך, אלא אף בשוכח כמה ימים יכול להשלים ולספור ביום שנזכר את כל הימים שעברו ומשם והלאה ממשיך לספור כדרכו בכל יום, ולפי"ז יש להעיר במי ששכח יום אחד ולא השלים למחר את הספירה של אתמול אלא המשיך לספור רק את הימים שמכאן ולהבא, ושוב נודע לו דינו של הרי"ף גיאות הנ"ל, נראה לכאוי דיש לו עכשיו להשלים את ספירת אותו היום ששכח, דאע"ג דכבר עבר מאותו יום הרבה ימים, מ"מ הך השלמה אינה דוקא ביום הסמוך אלא בכל ימי הספירה.

והנה יש להסתפק בהא דסופר היום את יום האתמול, אם צריך תחילה להשלים את יום האתמול ורק אח"כ לספור את ספירת היום, או דאין הסדר מעבד דהעיקר שיהא לו את ספירת כל הימים. ונראה דזה תלוי במה דיש לדון בעיקר דינו של רב האי דסופר את יום האתמול, אם היינו משום דס"ל דמצות הספירה היא לספור את כל ימי העומר באותם הימים שבין פסח לעצרת, ואי"צ דוקא לספור בכל יום את היום שהוא עומד בו, ולפי"ז כשמשלים את היום ששכח הרי הוא מקיים בזה מצות ספירה גמורה. או דלמא דבאמת מצות הספירה

מתקיימת רק כשהוא סופר את היום שהוא עומד בו, אלא דמשום דין תמימות בעי' שתהא הספירה כסדר, דכך היא צורת הספירה לספור כסדר בלא שום דילוג, ולזה מהני שישלים למחר את היום שעבר.

ונראה דבזה תלוי אם צריך להקדים את ספירת האתמול לספירת היום, דאי נימא דבספירת יום האתמול הוא מקיים מצות ספיה"ע י"ל דמהני אף אם יספור תחילה את היום שהוא עומד בו ואח"כ יספור את היום שעבר, כיון דהעיקר הוא שישפור בתוך ימי העומר את כל ימי העומר, אבל אי נימא דאין כאן מצות ספירה כלל ורק הוא מועיל למהוי תמימות שתהא הספירה על הסדר, אי"כ מסתבר דצריך דוקא שישפור תחילה את יום העבר ורק אח"כ את היום שהוא עומד בו, דכל שחסר איזה יום באמצע הספירה אי"ז ספירה מתוקנת על הסדר^א.

ומעתה אי נימא דהסדר מעכב נמצא דמי ששכח יום א' והמשיך לספור כדרכו ולא השלים את היום ששכח, אם אח"כ הוא נזכר ורוצה לקיים דינו של הרי"ף גיאות וכמשי"כ הא"ר, צריך לחזור ולספור את כל הימים שעברו עד היום שהוא עומד בו. [ואם שכח את הספירה הראשונה ומשם והלאה ספר בכל יום כדרכו, ועכשיו הוא עומד בספירה אחרונה, יש לו לחזור ולספור את כל המ"ח ימים, והיינו שיאמר, ביום ט"ז ניסן היה א' בעומר, וביום י"ז היה ב' בעומר, וכן הלאה עד ספירת יום המ"ח, ואז יספור את יום המ"ט שהוא עומד בו].

ויל"ע בקטן שהגדיל בימי הספירה, לדעת הרי"ף גיאות הנ"ל אם יספור ביום שהגדיל את כל הימים הקודמים, ונראה דזה תלוי בהנ"ל, דאם הוא בשביל שתהא הספירה על הסדר י"ל דיספור הימים הקודמים ועי"ז יוכל להמשיך לספור הימים הבאים, [אלא דהיה אפשר לדון דאי"ז לזה כיון דלענין זה שתהא הספירה על הסדר מועיל גם מה שספר בקטנותו, אך אינו מוכרח ד"ל דקטן הו"ל כמתעסק ולא ספירה היא כלל], אמנם אי נימא דמקיים בזה מצות ספירה של הימים הקודמים היה נראה לכאוי' דכיון שבאותם הימים היה קטן ולא נתחייב בספירתם שוב לא חל עליו החיוב לספור את הימים הקודמים, דאף דאי"ז בגדר תשלומין, מ"מ עיקר המחייב הוא כל יום ויום, אלא דזמן קיום המצוה הוא גם אחר שעבר היום, וא"כ קטן שבאותם הימים היה פטור לא חל עליו החיוב אח"כ לספור הימים שעברו.^ב

ג. בחיוב קטן שעתיד להגדיל בימי הספירה, ובעבד ובגוי שעתיד להתגייר

יל"ע בקטן שנעשה בר מצוה בתוך ימי הספירה להצד דנימא דספירה שסופר בקטנותו מהני ליה שיוכל להמשיך לספור לכשיגדיל [אף להסוברים דספירת כל הימים לעיכובא, עי' משי"כ בזה בעיונים תשע"ט אות א'], אי נימא דמשום זה מחויב הוא כבר מעיקרא להתחיל למנות בקטנותו כדי שעיי"ז יוכל לקיים המצוה לכשיגדיל, או"ד כיון דעכשיו קטן הוא ואינו מחויב במצות ספירה מדינא אלא משום חינוך אינו חייב גם לדאוג לחיוב העתיד לבוא עליו לכשיגדיל.

והנה הא פשיטא דגדול מחויב לדאוג לחיוביו אף קודם שבא עליו החיוב, וכגון במצות לולב אם לא קנה לולב עד סוכות ואז כבר אין לו להשיג לולב אי"ז חשיב אונס, דודאי מוטל עליו קודם החג לדאוג שיוכל לקיים את המצוה בחג, וכל שלא עשה כן לאו אונס הוא, וכ"כ המנ"ח [מצוה י"ג אות ה'] דאטו מי שלא קנה לולב בערב סוכות ובסוכות אינו מוצא לולב הוי אונס, הא פשוט דביטל עשה כיון שלא קנה לפני סוכות, עיי"ש^א. אכן נראה דזהו דוקא בגדול שמחויב כבר עכשיו במצוות, אבל קטן שנעשה בן י"ג ביו"ט ראשון של סוכות מסתבר דאין עליו חיוב מה"ט מעיי"ט להשיג לולב, דקטן פטור מכל מצוות וחובים שבתורה ואף מחובה זו לדאוג למצוותיו שיבואו לו אח"כ.^ב

ולפ"ז ה"ה בספירת העומר אף אי נימא דע"י שישפור בקטנותו יוכל להמשיך ולספור לכשיגדיל ויהא בזה קיום מצוה, מ"מ השתא בעודו קטן אין עליו חיוב מדינא לספור בשביל זה, דבקטנותו פטור הוא מכל המצוות.

[ומ"מ יל"ע בזה דסו"ס הרי מה שאינו מקיים המצוה אחר שהגדיל הוא רק משום אונס, ולא משום איזה פטור, ומאחר והיה בידו לדאוג לזה מקודם תו לא מיקרי אונס, דפטורא דאונס הוא משום דמאי הוי ליה למיעבד, והכא הרי היה יכול לדאוג לזה מקודם, ונהי דקטן אין עליו שום חיוב בעולם - ואף לא לדאוג לחיוביו לכשיגדיל - מ"מ כיון שהיה יכול לעשות כן נמצא דלאו אונס הוא, ולא איכפ"ל אם חייב בכך או לא. וצ"ל דכיון דפטור הוא באותה שעה מלדאוג לחיוביו לא חשיב שהיה יכול לעשותו, דמשעה שנתחייב בדבר הרי הוא אונס, ועי"ל].

וכמו"כ יש לדון בעכו"ם ועבד שעומדים להתגייר ולהשתחרר האם חייבים מיד לדאוג למצוות שיתחייבו אח"כ, וכגון מצות תפילין וציצית דכיון שידועים שיתחייבו בזה למחר חייבים עכשיו לדאוג לזה שיהא להם תפילין וציצית מיד לאחר הגירות והשחרור, או דנימא דכיון דעתה פטורים הם ממצוות אלו אין חייבים לדאוג ולטרוח רק לאחר שיתחייבו בזה, וכן ילה"ס האם קטן צריך לדאוג לתפילין קודם שנעשה בר מצוה וכנ"ל לענין ספיה"ע. ובפשוטו נראה דקטן דלאו בר מצוה הוא ולא בר חיובא הוא כלל אין לחייבו בזה וכנ"ל, אבל עכו"ם ועבד דבני דעת הם י"ל דכיון דידועים שיתחייבו למחר במצוות מוטל עליהם לדאוג לזה מיד.

אמנם י"ל דגוי כיון דאינו בכלל מצוות דישאל כלל לית ליה גם חיוב לדאוג לקיום שאר מצוות, אבל בעבד י"ל דחייב כבר השתא לדאוג למה שיתחייב לכשישתחרר, שהרי עבד ג"כ חייב במצוות כישראל אלא דאית ליה פטור ממצוות שהזמ"ג, אבל לדאוג לקיום מצוותיו זהו חיוב כללי ולא שייך לדון מצוות שהזמ"ג וממילא חייב השתא לדאוג למה שיהיה חייב לכשישתחרר, וכמו שיש חיוב לדאוג ללולב אף שעדיין לא הגיע החג. ולפ"ז עבד שידוע שעתיד להשתחרר בתוך ימי הספירה יהא חייב להתחיל בספירה עוד בזמן עבדותו כדי שעיי"ז יוכל לקיים מצות הספירה לכשישתחרר, וכנ"ל.

עוד יש לדון במי שהוא עוסק במצוה כל הלילה של אחד מימי ספיה"ע, אי נימא דמ"מ צריך לספור ספיה"ע כדי שיוכל להמשיך ולספור בימים שבהם כבר לא יהיה עוסק במצוה, ובזה לכאוי' נראה דאינו חייב לספור, דפטורא דעוסק במצוה פטורא אף מהדין לדאוג לקיום מצוותיו, דעוסק במצוה פטור גם ממצוה זו, ומ"מ נראה דמי שעוסק במצוה בערב סוכות פטור הוא גם מלהשיג לולב אף שעיי"ז לא יהיה לו אח"כ לולב לחג, דפטורא דעוסק במצוה פטור גם ממצוה זו שמוטל עליו להשיג לולב. ועי' נוב"י או"ח קמא סי' כ"ז לגבי אונס אם יספור באינתינו כדי שלא יפסיד ספירת שאר הימים, והובא בביאה"ל תפ"ח ח' [ד"ה בלא ברכת], עיי"ש.

^א א.ה. ולכאוי' נפק"מ בזה אם אומר את הברכה קודם הספירה של אתמול או שתחילה סופר את יום האתמול בלא ברכה ואח"כ מברך קודם ספירת היום שעומד בו, דאי נימא דמקיים בזה מצות ספירה הרי צריך לברך גם עליה, ויברך תחילה על ספירת העומר ויאמר אתמול היה כך והיום כך, אבל אם אין בזה מצות ספירה אי"כ לכאוי' אין עי"ז ברכה, וראיתי בשבלי לקט הנ"ל שכתב שיברך ויאמר אתמול היה כך בעומר וכו', ומבואר דמברך קודם הספירה של אתמול, וצ"ע. מיהו י"ל דגם על הצד דאין מקיים בזה מצוה אי"ז הפסק בין הברכה לספירה כיון דהוא לצורך ספירת היום, דע"י ספירה זו הו"ל תמימות. ועדיין יש לדון נפק"מ אם איכא ברכה על ספירת אתמול לחוד, וכגון שסופר עכשיו רק את יום אתמול, ואח"כ יספור את הספירה של היום, דאי נימא דבספירה של אתמול הוא מקיים מצוה אי"כ לכאוי' יש לו לברך ב' פעמים, וכן נפק"מ בבירך על של אתמול ואחר שאמר הספירה של אתמול הפסיק בדיבור קודם שספר את של היום, דאי נימא דהברכה קאי גם על ספירה של אתמול הרי חלה הברכה על אותה ספירה, ותליא בפלוגתא דקמאי בסח בין שחיטה לשחיטה, אבל אי נימא דהברכה היא רק על ספירת היום, [אלא שספירת אתמול אינה הפסק משום דהוי לצורך], אי"כ היכא דהפסיק בדיבור צריך לחזור ולברך.

^ב א.ה. ומחא טעמא נראה פשוט דאף ל' הרי"ף גיאות שיוכל לספור הימים שעברו, מ"מ אי"א לספור את הימים הבאים, וכגון אי יודע שלא יוכל לספור למחר לא אמרי' דיספור עכשיו את היום הבא, והיינו משום דעיקר המחייב הוא כל יום ויום וכל שלא הגיע עדיין היום לא נתחייב במצוה ולא שייך עי"ז מצות ספירה.

^א ועיי"ש שהוכיח כן מערל דתניא בפסחים (טז). דאם לא מל עצמו ולכן לא היה יכול לעשות קרבן פסח חייב כרת, ואף דמאחר ולא מל אינו יכול להביא קרבן פסח, מ"מ כיון שהיה יכול למול עובר, עיי"ש שכתב דה"נ לענין פטור דרך רחוקה ודאי מוטל עליו לדאוג שלא להיות בדרך רחוקה, [ומש"כ בגשמת אדם כלל ס"ח אות ג' לענין אם צריך לעקור מביתו לעיר אחרת לקיים מצוה, דבלא"ה אין בזה חיוב כיון שקודם החג אינו מחויב בזה עדיין, צ"ב דאטו כמו"כ לא יהא לחייב לקנות לולב וכמשי"כ המנ"ח, וצ"ע].

^ד א.ה. עי' שפי"א פסחים צ"א ב' שכתב לדון בקטן שנעשה גדול בט"ו ניסן, אי חייב להקריב פסח מה"ט בי"ד כדי לקיים מצות האכילה בליל ט"ו כשיגדיל.